

УДК 930.1:321.7-028.79-021.146.4

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.29.26>

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ДЕМОКРАТІЇ ДЕРЖАВ БАЛТІЇ ТА ЇЇ ВІДПОВІДНОСТІ ВИМОГАМ ЧЛЕНСТВА В ЄС

Олексій Кокорєв

Коледж зв'язку та інформатизації

Одеської національної академії зв'язку імені О. С. Попова

пр. Александрівський, 6, 65000, м. Одеса, Україна

Досліджується відбиття в новітній історіографії проблеми якості демократії держав Балтії та її відповідності вимогам членства в ЄС. Систематизовано наукові джерела, які є підґрунтям для оцінки прогресу/регресу ліберальної демократії в Естонії, Латвії та Литві. Виділено три часово-тематичні групи наукових досліджень про демократичні трансформації в посткомуністичних країнах: 1) дослідження 1990-х рр., в яких проаналізована початкова динаміка демократизації країн Центральної та Східної Європи; 2) дослідження 2000-х рр., що присвячені проблемам консолідації демократії в державах субрегіону, невідповідності політико-правової культури населення її демократичному типу; 3) дослідження після початку глобальної фінансової кризи (2008 р.), які охоплюють вплив цієї кризи на якість демократії, та наступних дестабілізаційних факторів, зокрема міграційної кризи (2015 р.) та пандемії COVID-19 (2020 р.). Наголошено, що питання погіршення якості демократії в межах ЄС почало привертати увагу дослідників невдовзі після великого розширення Союзу (2004 р.). У дослідженнях висловлювався сумнів щодо стійкості демократичних реформ, які були проведені на вимогу ЄС. Відзначено, що після 2010 р. у політологічних працях акцент робився на висхідному демократичному регресі, демократичній деконсолідації посттоталітарних держав-членів ЄС, посиленні популізму та радикалізму. Дослідники аргументують, що нині ліберальний консенсус у країнах Центральної та Східної Європи, зокрема й Балтії, поступився неліберальному популізму, а ЄС не досить послідовний у запобіганні деконсолідації демократії. Серед основних причин зниження якості демократії у країнах Центральної та Східної Європи, зокрема й Естонії, Латвії та Литві, у політологічному дискурсі названо відсутність міцних традицій ліберальної політичної культури та дієвого громадсько-політичного активізму.

Ключові слова: історіографія, ліберальна демократія, якість демократії, деконсолідація демократії, держави Балтії, ЄС.

Відповідність пострадянських держав Балтії вимогам членства в ЄС є новою проблемою політичної науки. З огляду на низку деструктивних процесів у цьому субрегіоні, які відбулися після «великого розширення ЄС» (01.05.2004 р.), актуальним науковим питанням є з'ясування: виконавши свого часу Копенгагенські критерії для прийняття до ЄС, чи Естонія, Латвія та Литва не відступили згодом від ліберально-демократичних здобутків, або ж, можливо, примножили їх. Вивчення цього аспекту актуальне в ситуації загальнопланетарного відступу демократії.

Дослідження зазначеної проблеми передбачає опору на новітні теоретико-методологічні напрацювання, які представлені в політологічній, соціологічній, історичній та ін. науках. Проаналізуємо ті з них, які, на нашу думку, становлять підґрунтя для оцінки прогресу/регресу ліберальної демократії в Естонії, Латвії та Литві, визначення відповідності політики цих держав вимогам членства в ЄС.

Наукові праці про демократичні процеси в посткомуністичних країнах, до яких належать і держави Балтії, можна згрупувати так:

– *перше покоління* дискусій охоплює дослідження 1990-х років. Основна увага була приділена питанням консолідації демократії. У тодішніх наукових дослідженнях на підставі вивчення початкових динамічних процесів демократизації країн Центральної та Східної Європи (далі – ЦСЄ) висловлювалася гіпотеза про перспективу демократичної консолідації у субрегіоні. Поточний стан позиціювався як перехідний. Учені на цьому етапі велике значення приділили питанням інституалізації демократії. Уже тоді далекоглядно прогнозувалася складність і зтяжний характер демократичного переходу. Наприклад, на переконання Р. Дарендорфа, «реформувати політичні системи займе шість місяців, економічні системи – шість років, та шістьдесят років, – щоб усвідомити революцію в серцях і свідомості людей» [9];

– *друге покоління* дискусій охоплює дослідження 2000-х років, які були у своїй більшості комплексними науковими розвідками на основі політичних і соціологічних індикаторів. Обґрунтовувалася характерна багатьом країнам гібридна демократія як змішаний тип політичного режиму, який виникає на основі авторитарного унаслідок незавершеного демократичного переходу («фасадна» демократія). Т. Каротерз у дослідженні 2002 року [6, с. 9–10] констатував, що з близько сотні країн, які здійснюють перехід до ліберальної демократії, лише в близько двох десятках цей процес успішний, а решта є «сірою зоною», для якої характерний дефіцит демократії (слабке представництво інтересів громадськості, низький рівень політичної участі, ігнорування законів офіційними особами, порушення електоральних свобод та інші дефекти демократії).

На цьому етапі досліджень демократії в країнах ЦСЄ уже проявилися настрої розчарування, спричиненого невиконаним більшістю посттоталітарних країн Європи завдання консолідації демократії. Перебіг соціально-політичних процесів 2000-х років підтвердив вищезгадані слова Р. Дарендорфа, адже хоч політичні та економічні системи держав ЦСЄ трансформувалися відносно швидко, однак у площині трансформації політико-правової культури населення збереглися значні проблеми: підтримка населенням демократії була невисока, рівень довіри політичним інститутам – незначний і т. д. Також дослідники наголошували на великих відмінностях у рівні підтримки демократії у країнах колишнього Східного блоку;

– *третє покоління* дискусій розвивається від кінця 2000-х років і в його основі – питання якості демократії, дефектів демократії. Важливе місце посіло обговорення впливу на якість ліберальної демократії від 2008 року глобальної фінансової кризи. Оскільки у цей час в окремих державах ЦСЄ зріс правий і лівий популізм, відбулося зміцнення радикальних політичних акторів, то аналізувався вплив цих та інших деструктивних чинників на якість демократичної трансформації посттоталітарних держав. Міграційна криза 2015 року та відмінні позиції держав-учасниць ЄС до її пом'якшення загострили прояви інтолерантності та увиразненість різних типів дефектних демократій, найперше – неліберальної демократії. Тому такі політичні режими стали предметом політологічного аналізу. Пандемія COVID-19 у 2020 році уже визначена дослідниками демократичних трансформацій як ще один новітній чинник, який вплине на якість демократії, поглиблення її деконсолідації.

Відзначимо, що питання зниження якості демократії в межах ЄС почало привертати увагу майже одразу після великого розширення Союзу 2004 року [3; 10; 14; 19; 20; 21; 25; 39; 43; 44]. Уже через кілька років дослідники констатували на теренах «молодих демократій» ЦСЄ висхідний демократичний регрес, деконсолідацію демократії. Озвучувалася гіпотеза про ймовірність втрати демократією свого ліберального ядра.

У політологічних працях довгий час акцент робився на тому, що інтеграція групи країн ЦСЄ до ЄС виступить успішним інструментом збільшення ареалу ліберальної демократії. У 1990-х – на початку 2000-х років перспективи членства в ЄС позиціювалися як основний стимул для демократизації країн-кандидатів [38], а факт прийняття до ЄС розглядався ученими як підтвердження консолідації демократії [33; 41]; розвивалася концепція «демократизації шляхом інтеграції» [12]. Озвучувалася гіпотеза, що європейська перспектива «стримає екстремістські та популістські тенденції» [4]. Невдовзі акценти науковців змістилися в напрямі аргументації того, що новітньою «характеристикою політичної Європи» [26, с. 26] є популізм, який посилюється якісно та кількісно [8, с. 222].

Після «великого розширення» ЄС 2004 року в політичній науці перспектива подальшої режимної трансформації «молодих демократій» ЄС найчастіше пояснювалася дослідниками крізь призму однієї з двох теорій:

– теорія відступу (відхилення) передбачала, що після інтенсивного виконання Копенгагенських критеріїв з метою прийняття до ЄС «молоді демократії» ЦСЄ повернуться до більш звичного стану справ з проявами авторитаризму, популізму, нехтування принципом верховенства права тощо. Уже тоді політологічна спільнота намагалася привернути увагу інституцій ЄС до потреби розробки ефективних механізмів запобігання реверсу ліберально-демократичних здобутків у державах, які нещодавно набули статусу членів ЄС;

– теорія «євро-гамівної сорочки» передбачала існування довгострокових, стабільних позитивних наслідків приєднання країн ЦСЄ до ЄС у частині консолідації їх національних демократій.

У своїй більшості дослідження озвучували сумніви щодо стійкості демократичних реформ, які були проведені на вимогу ЄС [12]; прогнозувалося, що найбільш «чутливі» реформи можуть зазнати реверсу після досягнення країнами-кандидатами бажаного членства в ЄС [11]; озвучено припущення про деяку «м'якість» ЄС щодо країн-кандидатів і це є однією з причин посилення неоавторитарних тенденцій [23]. Ще у 2007 р. І. Крастєв висловив гіпотезу, що ліберальний консенсус у країнах ЦСЄ поступився неліберальному популізму [25]. З 2010-х рр. у політологічному дискурсі актуалізувалося обговорення причин «демократичної втоми» та виснаження еліт у посттоталітарних державах ЦСЄ, а також поставлено «діагноз» кризи ліберальної демократії, констатовано перехід окремих «молодих демократій» до розряду дефектних. Сформувався науковий консенсус, що якість демократії у державах ЦСЄ погіршується [24; 42]. Відтоді політологи почали приділяти щораз більше уваги динаміці демократичного відхилення в «молодих демократіях» ЄС та вивчати реакцію ЄС на ці процеси [3; 19; 42]. Пропонувалися інструменти, можливі до застосування задля призупинення неліберального повороту в країнах-учасницях ЄС [22; 24; 36; 42; 44]. Р.Д. Келемен ставить питання про те, чи має ЄС дієві механізми розв'язання проблеми демократичного дефіциту в «молодих демократіях» ЦСЄ [21, с. 230].

Дж. Доусон і Ш. Ханлі перебувають на позиціях, що погіршення якості демократії в країнах ЦСЄ доцільно розглядати як довгострокову модель неліберальної консолідації [10, с. 20]. Е. Гобсбаум дотримується позиції, що, попри «вітрий перемін», об'єктивні умови для конституювання «істинно стійких демократій» у незахідних країнах Європи поки що відсутні [16, с. 442–443].

Учені з'ясовують, як глибокий дефіцит демократії на національному рівні, що межує з авторитаризмом, може вплинути на подальшу перспективу і ліберальної демократії, і ЄС, і окремих держав-учасниць, зокрема й держав Балтії. Озвучені різні сценарії. Наприклад,

В. Ганєв вважає, що хоч у межах ЦСЄ справді наявні серйозні дефекти ліберальної демократії, але невиправдано твердити про її занепад [13, с. 91]. Натомість Я.-В. Мюллер ставить гостре питання: «Чи може встановитися та функціонувати в державі-учасниці ЄС диктатура?» [34, с. 138].

На думку І. Крастева, «молоді демократії» ЦСЄ переживають справжню кризу ліберальної демократії, яка проявляється в економічних невдачах, громадському спротиві глобалізації та ліберальному космополітизмі тощо [27; 28]. Дослідник дотримується позиції, що криза у цьому субрегіоні не є фундаментально іншою за кризу ліберальної демократії в Західній Європі чи США, однак саме держави ЦСЄ з причини слабших демократичних інституцій та порівняно короткого досвіду ліберальної демократії є значно вразливіші перед такими викликами [29]. Отже, на думку І. Крастева, саме в державах ЦСЄ дуже стрімко конструюється новий антиліберальний консенсус, який характеризується ксенофобією, націоналізмом і, що показово і дуже тривожно, – підтримкою поколінням, яке досягло повноліття вже після падіння комунізму [31].

Я.-В. Мюллер аргументував, що майже в усіх країнах, які приєдналися до ЄС починаючи від 2004 року, демократія нині перебуває в кризі, ліберально-демократичні цінності звужуються [35]. На його думку, відбувається глибока політична криза і за роки після повалення комуністичної системи початкова ейфорія від демократичних змін поступилася місцем висхідній недовірі формальним політичним інститутам і політикам, а також зростанням критики самої демократії.

Дослідники посткомуністичних трансформацій ЦСЄ стверджують, що в країнах субрегіону ніколи не існувало сильної ліберальної політичної культури, здатної підтримувати стабільні демократичні режими, і ці режими почали руйнуватися, як тільки виникли економічні та/або культурні проблеми, а додаткові мотивації до демократизації зникли після прийняття низки країн-кандидатів до ЄС [10, с. 20; 46, с. 179].

Більшість дослідників солідаризувалися в тому, що політична криза особливо посилилася з початком у 2008 році глобальної фінансової кризи, яка відтак спричинила подальшу крихкість політичних і соціально-економічних демократичних систем, поставила під загрозу демократичний консенсус. Тобто основний акцент робиться на тому, що фінансові кризи підривають легітимність демократичного політичного порядку. Тому на тлі очікуваного нового витка глобальної фінансової кризи, зумовленої пандемією COVID-19, прогнозованим є чергове погіршення якості демократії, на що одразу після початку запровадження в державах ЦСЄ карантинних заходів (березень 2020 р.) почали звертати увагу вчені.

П. Гуасті та З. Малсфедрова звернули увагу [15, с. 74], що саме за роки економічної кризи в «молодих демократіях» ЦСЄ почали погіршуватися показники демократичного розвитку: свобода медіа, якість функціонування механізму стримувань і противаг, стабільність і представницька спроможність партійної системи, схвалення громадянами демократичних норм, процедур тощо. Цінними для нашого дослідження (в контексті вивчення не лише інституційного, а й ціннісного виміру демократизації) є підходи дослідників (наприклад, П. Норріса, Р. Інгларта та ін.) про те, що загрози ліберальній демократії йдуть не лише «зверху» (від урядів), але й «знизу» (від громадян) з огляду на прихильність багатьох до неліберальних цінностей [37].

Група дослідників (О. Бедраденко, Б. Бугаріч, Т. Гінсбург та ін.) пов'язують деконсолідацію демократії в країнах ЦСЄ, які входять до ЄС, із встановленням у Російській Федерації керованої демократії [1; 5; 10] та наростанням деструктивного впливу цієї держави. Відзначимо, що чи не найсильніше цей вплив відчувають саме держави Балтії. Деструк-

тивними зусиллями Російської Федерації ще нестійкі демократичні досягнення «молодих демократій» Європи безумовно послаблюються.

Проблемою для стійкості демократії в країнах ЦСЄ дослідники (В. Шент-Іваній, А. Тетеній та ін.) називають те, що режимні трансформації після 1989 року мали пріоритетом саме економічні реформи, а не громадянські перетворення [45]. Ліберально-демократичні норми та практики ніколи не були вбудовані в ці суспільства й у цьому можна вбачати причину нинішньої кризи ліберальної демократії. До цього ще додається історичний чинник, на який звертають увагу дослідники: історичні травми зумовили страх посттоталітарних спільнот, укорінення переконання, що «поступ свободи загрожує національній справі» [2, с. 52–53]. Крізь призму зокрема й такого аргументу пояснюється піднесення за останнє десятиліття націоналізму, радикалізму, популізму в «молодих демократіях» ЄС. Довготривало підневільні народи, якими власне і були молоді демократії ЄС, гостро реагують на будь-які вимоги ззовні визнати вищими за національні іноземні (мультикультурні) цінності, культуру.

І. Крастев і С. Холмс шукають відповіді в політичній психології, щоб пояснити джерела дедемократизації в країнах ЦСЄ. Учені пояснюють протест проти ліберальної демократії у «молодих демократіях» ЄС політикою «нормальності», коли головним завданням після 1989 р. для посттоталітарних держав було імітувати Захід, щоб стати «нормальними» [30, с. 118]. Шлях до «нормальності» полягав в імпортуванні ліберально-демократичних інститутів, застосуванні західних політичних та економічних «рецептів», публічне схвалення західних (ліберальних) цінностей. Таке буквальне імітування західних моделей мало чимало моральних і психологічних негативів, як-от: почуття неповноцінності, залежності, втраченої ідентичності та ін. Така імітація навіть сприймалась як загроза втрати суверенітету, чим І. Крастев і С. Холмс і пояснили піднесення авторитарного шовінізму та ксенофобії в більшості держав ЦСЄ.

Попри те, що саме Угорщина та Польща нині мають найбільші дефекти демократії, ризики дедемократизації давно вийшли за їх межі та увиразнені більшою чи меншою мірою в усіх державах ЦСЄ, зокрема й Балтії. Цю позицію в своїх дослідженнях розвивають, наприклад, Б. Бугаріч, Т. Гінсбург, Дж. Доусон, С.І. Ліндберг, Ж. Рупнік, Ш. Ханлі, Л. Чіанетті та ін. [5; 7; 32; 40]. Ці та низка інших дослідників аргументують, що «молоді демократії» ЦСЄ демонструють серйозні труднощі функціонування ліберальної демократії, які виходять за рамки лише проблеми поганої якості демократії та значною мірою зумовлені деструктивним спадком комуністичного або докомуністичного життя, пов'язаного з підневільним статусом у складі великих імперій. Учені наголошують на тому, що велика кількість різноманітних акторів спричинили нещодавній неліберальний перехід і продовжують посилювати його в країнах ЦСЄ. Мова про неоавторитаризм керівної еліти, слабкість національних громадянських суспільств, високу недовіру громадян інститутам держави, несформованість соціального капіталу, корупцію, неефективне державне управління, наявність партій, які не мають соціальних коренів і под. [17; 18].

Отже, новітні дослідження про демократичне відставання доводять: деструктивні зміни в певній державі щодо якості демократії – це не випадкові дії, а результат реалізації цілісної стратегії зацікавленими акторами. Вона передбачає низку заходів, спрямованих на централізацію політичної влади, контроль над державним апаратом, управління виборчим процесом та ослаблення незалежних медіа, громадянського суспільства. Тобто дедемократизація не розглядається як непередбачуваний наслідок певної політики, а цілком конкретна ціль політичного курсу певної керівної партії, уряду тощо.

Список використаної літератури

1. Бедратенко О. Відхід від лібералізму в Східній Європі не йде на користь Україні. *Агора*. 2018. № 19–20. С. 44–47.
2. Бибо И. Нищета духа малых восточноевропейских государств. *Венгерский меридиан*. 1991. № 2. С. 39–82.
3. Batory A. Populists in government? Hungary's "system of national cooperation". *Democratization*. 2016. No. 23 (2). Pp. 283–303.
4. Bayer J. Rechtspopulismus und Rechtsextremismus in Ostmitteleuropa. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*. 2002. No. 31 (3). Pp. 265–280.
5. Bugarič B., Ginsburg T. The Assault on Postcommunist Courts. *Journal of Democracy*. 2016. No. 27 (3). Pp. 69–82.
6. Carothers T. The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy*. 2002. No. 13 (1). Pp. 5–21.
7. Cianetti L., Dawson J., Hanley S. Rethinking "democratic backsliding" in Central and Eastern Europe – looking beyond Hungary and Poland. *East European Politics*. 2018. No. 34 (3). Pp. 243–256.
8. Cristova C. Populism: the Bulgarian case. *Sociedade E Cultura*. 2010. No. 13 (2). Pp. 221–232.
9. Dahrendorf R. Reflections on the Revolution in Europe. London : Chatto Windus, 1990. 154 p.
10. Dawson J., Hanley S. What's Wrong with East-Central Europe? The Fading Mirage of the "Liberal Consensus". *Journal of Democracy*. 2016. No. 27 (1). Pp. 20–34.
11. Dimitrova A.L. The new member states of the EU in the aftermath of enlargement: Do new European rules remain empty shells? *Journal of European Public Policy*. 2010. No. 17 (1). Pp. 137–148.
12. Dimitrova A., Pridham G. International actors and democracy promotion in Central and Eastern Europe: the integration model and its limits. *Democratization*. 2004. No. 11 (5). Pp. 91–112.
13. Ganev V. "Soft Decisionism" in Bulgaria. *Journal of Democracy*. 2018. No. 29 (3). Pp. 91–103.
14. Gati C. Backsliding in Central and Eastern Europe. *The Quarterly Journal*. Fall. 2007. Pp. 107–120.
15. Guasti P., Mansfeldová Z. Democracy Under Stress. *Changing Perspectives on Democracy, Governance and Their Measurement*. Prague : Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences, 2018. 186 p.
16. Hobsbawm E. The Age of Extremes. The short twentieth century, 1914–1991. London : Viking, 1994. 640 p.
17. Howard M.M. The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 222 p.
18. Innes A. The Political Economy of State Capture in Central Europe. *Journal of Common Market Studies*. 2014. No. 52 (1). Pp. 88–104.
19. Iusmen I. EU Leverage and Democratic Backsliding in Central and Eastern Europe: The Case of Romania. *Journal of Common Market Studies*. 2015. No. 53 (3). Pp. 593–608.
20. Jenne E., Mudde C. Hungary's Illiberal Turn: Can Outsiders Help? *Journal of Democracy*. 2012. No. 23 (3). Pp. 147–155.
21. Kelemen R.D. Europe's Other Democratic Deficit: National Authoritarianism in Europe's Democratic Union. *Government and Opposition*. 2017. No. 52 (2). Pp. 211–238.
22. Kelemen R.D., Blauburger M. Introducing the debate: European Union safeguards against member states' democratic backsliding. *Journal of European Public Policy*. 2017. No. 24 (3). Pp. 317–320.

23. Kmezić M., Bieber F. Western Balkans and the EU Fresh Wind in the Sails of Enlargement. Balkans in Europe Policy Advisory Group, 2017. 26 p.
24. Kochenov D., Magen A., Pech L. Introduction: The Great Rule of Law Debate in the EU. *Journal of Common Market Studies*. 2016. No. 54 (5). Pp. 1045–1049.
25. Krastev I. The Strange Death of the Liberal Consensus. *Journal of Democracy*. 2007. No. 18 (4). Pp. 56–63.
26. Krastev I. Two cheers for populism. *Prospect*, January, 24–27. URL: <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/twocheersforpopulism> (дата звернення: 17.02.2020).
27. Krastev I. Democracy Disrupted: The Politics of Global Protest. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2014. 88 p.
28. Krastev I. Liberalism's Failure to Deliver. *Journal of Democracy*. 2016. No. 27 (1). Pp. 35–38.
29. Krastev I. What's Wrong with East-Central Europe? Liberalism's Failure to Deliver. *Journal of Democracy*. 2016. No. 27 (1). Pp. 35–39.
30. Krastev I., Holmes S. Explaining Eastern Europe: Imitation and Its Discontents. *Journal of Democracy*. 2018. No. 29 (3). Pp. 117–128.
31. Krastev I. Eastern Europe's Illiberal Revolution. The Long Road to Democratic Decline. *Foreign Affairs*. 2018. 16 Apr.
32. Lindberg S.I. The Nature of Democratic Backsliding in Europe. URL: <https://carnegieeurope.eu/2018/07/24/nature-of-democratic-backsliding-in-europe-pub-76868> (дата звернення: 15.02.2020).
33. Merkel W. Plausible Theory, Unexpected Results: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe. *International Politics and Society*. 2008. No. 2. Pp. 11–29.
34. Müller J.W. Defending Democracy Within the EU. *Journal of Democracy*. 2013. No. 24 (2). Pp. 138–149.
35. Müller J.-W. Eastern Europe Goes South. Disappearing democracy in the EU's Newest Members. *Foreign Affairs*, March/April, 2014.
36. Müller J.-W. Should the EU Protect Democracy and the Rule of Law inside Member States? *European Law Journal*. 2015. No. 21 (2). Pp. 141–160.
37. Norris P., Inglehart R. Cultural Backlash: The Rise of Authoritarian-Populism. New York : Cambridge University Press, 2019. 564 p.
38. Pridham G. Designing democracy: EU enlargement and regime change in post-Communist Europe. London : Palgrave Macmillan, 2005. 284 p.
39. Rupnik J. From Democracy Fatigue to Populist Backlash. *Journal of Democracy*. 2007. No. 18 (4). Pp. 17–25.
40. Rupnik J. Explaining Eastern Europe: The Crisis of Liberalism. *Journal of Democracy*. 2018. No. 27 (3). Pp. 24–38.
41. Schimmelfennig F. European Regional Organizations, Political Conditionality, and Democratic Transformation in Eastern Europe. *East European Politics and Societies*. 2007. No. 21 (1). Pp. 126–141.
42. Sedelmeier U. Anchoring Democracy from Above? The European Union and Democratic Backsliding in Hungary and Romania after Accession. *Journal of Common Market Studies*. 2014. No. 52 (1). Pp. 105–121.
43. Sedelmeier U. Protecting democracy inside the European Union? *MAXCAP Working Paper Series*. 2016. No. 27.
44. Sedelmeier U. Political safeguards against democratic backsliding in the EU: the limits of material sanctions and the scope of social pressure. *Journal of European Public Policy*. 2017. No. 24 (3). Pp. 337–351.

45. Szent-Iványi B., Tétényi A. Transition and foreign aid policies in the Visegrád countries. A path dependent approach. *Transition Studies Review*. 2008. No. 15 (3). Pp. 573–587.
46. Vachudova M., Hooghe L. Postcommunist Politics in a Magnetic Field: How Transition and EU Accession Structure Party Competition on European Integration. *Comparative European Politics*. 2009. No. 7. Pp. 179–212.

THE REFLECTION IN HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM OF THE QUALITY OF DEMOCRACY IN THE BALTIC STATES AND ITS COMPLIANCE WITH THE REQUIREMENTS OF EU MEMBERSHIP

Oleksii Kokoriev

*College of Communication and Informatization
of O. S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications
Aleksandrovsy Avenue, 6, 65000, Odessa, Ukraine*

The reflection in historiography of the problem of the quality of democracy in the Baltic States and its compliance with the requirements of EU membership has been studied. Scientific sources are systematized as a basis for assessing the progress/regress of liberal democracies in Estonia, Latvia and Lithuania. There are three time-themed research groups on democratic transformations in post-communist countries: 1) studies of the 1990s that analyzed the initial dynamics of democratization in Central and Eastern Europe; 2) research of the 2000s, devoted to the problems of consolidation of democracy in the countries of the region, the inconsistency of the political and legal culture of the population to its democratic type; 3) studies after the onset of the global financial crisis (2008), which highlight the impact of this crisis on the quality of democracy and subsequent destabilizing factors, including the migration crisis (2015) and the COVID-19 pandemic (2020). It was emphasized that the issue of deteriorating democracy in the EU began to attract the attention of researchers soon after the great enlargement of the Union (2004). Research calls into question the sustainability of democratic reforms that have been carried out at the request of the EU. Culture and effective socio-political activism is noted in the discourse on political science. It is noted that after 2010 in political science works the emphasis was on the ascending democratic regress, democratic de-consolidation of post-totalitarian EU member states, strengthening of populism and radicalism. Researchers argue that today the liberal consensus in Central and Eastern Europe, including the Baltic States, has given way to illiberal populism, and the EU is not consistent enough in preventing the democratic de-consolidation. Among the main reasons for the decline in the quality of democracy in Central and Eastern Europe, including Estonia, Latvia and Lithuania, the lack of strong traditions of liberal political culture and effective socio-political activism is cited in political science discourse.

Key words: historiography, liberal democracy, quality of democracy, democratic de-consolidation, Baltic States, EU.